

På tværs!

En præsentation og kritisk diskussion af “queer-teori”

AF HENNING BECH

Heteronormativitet, homofobi, heterosexisme, normalitet, magt, hegemoni, kontrol, dominans, diskurs, undertrykkelse, udbytning, eksklusion, marginalisering, racisme, sexism, gynofobi, patriarkat, xenofobi, hierarki, dikotomi, binaritet, destabilisering, dekonstruktion, transgender, eller?

Queer er en særlig form for tænkning, forskning og social bevægelse, der opstod i USA omkring 1990, og som siden i nogen grad har bredt sig til andre lande. I den følgende gennemgang af “queer-teori”, har jeg taget udgangspunkt i en række toneangivende teoretikere, der (i al fald i en periode) har betegnet deres arbejde som queer: Judith Butler, Diana Fuss, David Halperin, Eve Sedgwick og Michael Warner. Jeg lægger vægt på fælles træk og ligheder hos disse teoretikere, snarere end på forskelle og uoverensstemmelser; og jeg koncentrerer mig om træk, som også kan findes hos mange andre, der ønsker at bedrive “queer-teori”. Jeg konstruerer altså en slags idealtpe, der i det følgende ganske enkelt betegnes som queer. Først gives en kort oversigt over grundlæggende idéer i queer, dernæst følger en uddybende diskussion og kritisk vurdering af stærke og svage punkter.

QUEERS VERDEN

Queer er det som er i modstrid med og derfor undertrykkes, marginaliseres eller udgrænses af det *normale*, *straighte*, *heteronormative*, *heterosexistiske*, *homofobe*. Og hvad er så dét? En pointe for queer-teoretikere er, at disse kritiske begreber ikke kan og bør fastlægges for nøje – de skal kunne mobiliseres og mobilisere mod, hvad der måtte være “normaliserende”. Men der er ingen tvivl om, at det normale og “straighte” har sit centrum i den normativitet, som queer-teoretikerne ser forbundet med et eksklusivt fokus på (a) heteroseksuelle objektorienteringer, (b) missionærstillingen og det ugentlige samleje i hjemmets soveværelse, (c) hierarkiserede og dikotomiserede kønsforhold, (d) samlivsformer som er orienteret mod ovenstående (altså prototypisk den klassisk-moderne udgave af ægteskab og kernefamilie), samt (e) de selvopfattelser som måtte høre til dette. Den normativitet der er forbundet med disse forhold, er netop “heteronormativitet”; og gennem udelukkelsen af andet og andre bliver den “heterosexistisk”. “Homofobi” kan (ligesom også heterosexisme og heteronormativitet) bruges mere snævert om negativitet over for det sammekøns-seksuelle. På grund af dettes centrale placering i vævet af alt det som “normalitet” retter sig imod, kan betegnelsen imidlertid også bruges i mere generel betydning.

Det normale, straighte, heteronormative, heterosexistiske og homofobe anses som konstitutivt for i hvert fald nutidens vestlige samfund. Det er således centralt for alt dagligliv såvel som for alle store samfundsinstitutioner og ideologier, om de nu vedrører køn, familie, individuel frihed, offentlighed, konsumtion, begær, natur, kultur, opvækst, reproduktionspolitik, race- og nationsfantasier, klasseidentiteter, sandhed, tillid, censur, intimitet, måde at føre sig på i det sociale, skræk, vold, sundhedsvæsen eller ældreforsorg (Warner 1993, xiii). Staten har som sin hovedfunktion at opretholde denne altgennemsyrende heteronormativitet. Det

samme har traditionelt været tilfældet med videnskaberne, ikke mindst samfunds- og kulturvidenskaberne, som har ignoreret eller fortegnet de herskende forhold.

Det queere er modpol til alt det. Queers centrum er altså i andre seksualobjekt-orienteringer, seksuelle praksisser, kønsperformances, samlivsformer og selvoplevelser end dem, der svarer til det normales normativitet. Nogle teoretikere inddrager også, som led i queer, det, der strider mod “normaliseringsmagtens” opdelinger i racer, etniciteter osv. Dog skal begreber som heteronormativitet forblive centrale som modbegreber, i al fald hvis teorien skal være klassisk queer.¹ Under alle omstændigheder rækker queer ind i og er medkonstituerende for alt andet i samfundet, dels i kraft af sin egen udfoldelse og dels i kraft af, at heteronormativitet (osv.) konstituerer sig igennem undertrykkelse og eksklusion af queer. Queer er således helt central.

Og atter er det en vigtig pointe, at det ikke én gang for alle kan fastlægges og positivt benævnes hvem og hvad, der er “queer” eller ikke. Queer kan heller ikke udspecificeres som en (måske endeløs) addering af typer: “kvinder”, “bøsser”, “transgendered”, “sdomasochister” osv. For queer er anti-identitetsorienteret og ikke-essentialistisk: identiteter og forestillinger om indre væsenskerne er mekanismer, hvorved normaliseringsmagten søger at fastlåse det, som ellers ville overskride de simple og bestemte indpasninger og afgrænsninger.

Queer som modpol unddrager sig altså dette og går – i enhver forstand af udtrykket – *på tværs*. “At gå på tværs” er en væsentlig betydning af det amerikanske ord “queer” – som noget, der adskiller sig fra det normale eller sædvanlige på en måde, der anses for underlig eller mærkelig; tvivlsom, mistænkelig, dulgt, lyssky; kvalmende, svimmelheds- og utilpashedsfremkaldende; værdiløs, falsk; mentalt ustabil eller skør. “Queer” har desuden, i sidste halvdel af det 20. århundrede, været omgivelsernes negative betegnelse for “homoseksuel”, især i

forbindelse med mænd (se Chauncey 1994 om ændringer i betegnelsens betydningshistorie på dette punkt).

Et godt eksempel på hvad queer-liv drejer sig om, findes i den sociale verden, der er karakteristisk for bøssers og lesbiskes liv. Her mødes nogen, man har en affære med, elskere, eks'er, venner, bollekamerater, livsledsagere, barvenner og barvenners affærer. Her er grænsen ofte ikke skarp mellem venskaber og seksuelle møder; her omgås lesbiske med bøsser og med kvinder, der kan lide queer-kultur (og som derfor ofte af omgivelserne straffes med etiketten "fag hag"); her trives en mangfoldighed af forskelligartede relationer, og hver relation er et eventyr ind i et næsten ukortlagt territorium hvor reglerne skal opfindes hen ad vejen, eftersom det sociale liv her ikke er så ritualiseret og institutionaliseret som de "normales" (Halperin 1995, 15-125; Warner 1999b, 115f).

Men om end de mest prægnante eksempler på queer-liv og kultur måtte findes i bøssers og lesbiskes sociale verden, er det vigtigt at understrege at queer ikke kan afgrænses til denne. Queer er også seksuelle ønsker, kønspraksisser, livsmåder og selvpfattelser der findes hos f.eks. drengepiger, prostituerede, tøsedrenge, folk der dyrker analsex, osv.; vel at mærke også hvis de i øvrigt måtte opfatte sig som "heteroseksuelle".

I forhold til andre teoretiske orienteringer og forskningsmæssige fremgangsmåder ser queer sig som noget nyt. For eksempel ønsker queer ikke blot at være en ny betegnelse, der skal skabe forøget interesse om bøsse/lesbisk forskning, således som denne (efter queers opfattelse) i hovedsagen har udfoldet sig i 1970'erne og 1980'erne. For at forskning kan være queer, må den orientere sig efter queers teoretiske univers. At kalde al homo-venlig forskning for queer rammer således, set fra en queer synsvinkel, helt ved siden af. Queer ser sig heller ikke som en ny form for feminisme. Butler peger på, at begreber om køn ikke indfanger

hvad der gælder for seksualitet (Butler 1991, 25; 1993, 227ff). Sedgwick fremhæver, at forskning der tager køn som udgangspunkt og fokuspunkt, lægger op til en bestemt horisont for analyse og kritik: nemlig spørgsmålet om grænsen mellem "de to køn", og dermed gives heteroseksualitet og heterosocialitet en forskningsmæssigt privilegeret position (Sedgwick 1990, 29-32). Warner anfører yderligere, at analyser, der centrerer om køn, ofte behandler erotik i sammenhæng med "reproduktion"; hermed etableres igen et fokuspunkt, der forskyder opmærksomheden fra queer. Han nævner også, at køns kategorien er forbundet med en inklusions-/eksklusionslogik, og dermed ofte med en særlig moralsk diskussion om hvordan, der bør være køn, mens moralske diskussioner om queer i stedet har drejet sig om, at der slet ikke burde være queers (Warner 1993, XVIII f.). Queer-forskning er således ikke en underafdeling af "kvindeforskning" eller "kønsforskning".

SEKSUEL IKKE-MORALISME

Queer handler ikke kun om sex. Queer handler også, og ikke mindst, om seksuelle nydelser eller måske bedre udtrykt: kropslige intensiteter. I den henseende er queer særdeles ikke-moralistisk. Moralisme i forbindelse med seksuelle og kropslige nydelser hører til heteronormativitet, ikke til queer.²

Blandt de queers som heteronormativiteten gerne vil udrense, opregner Michael Warner således sex-arbejdere, folk der dyrker lædersex, anale lyster eller sexlegetøj, folk der kan lide intergenerationel sex, sadosochisme, sex på offentlige steder og pornografi. Og i en vidunderligt poetisk tekst taler Sadie Plant om de frydefulde intensiteter for den krop der er hinsides kropsdelenes hierarkiserede orden og den intentionelle kontrol, hinsides selv'et og det menneskelige, hinsides vilje og hinsides frihed; dvs. en krop, der er anarkisk, af-lem-

met, maskinagtig, som falder fra hinanden i dele hver med sine særlige, foranderlige og flydende intensiteter – en krop der har kønsorganer så at sige overalt for at bruge Luce Irigarays metafor (Plant 1998; jf. Halperin 1995, 81ff).³

Sadie Plant nævner, hvordan Foucault kommer nær i saunaerne i San Francisco: “Man møder mænd dér som er for en på samme måde som man er for dem: intet andet end en krop med hvilken kombinationer og produktioner af lyst er mulig. Man holder op med at være fanget i sit ansigt, sin fortid, sin identitet.” Hun nævner fist-fucking, nåle gennem kød, alligatorklemmer på brystvorter, varm stearin der drypper på hud. Hun taler om sadomasochismens slow motion-bevægelser af lyst og smerte, om det overvældende i at røre ved og mærke; drik mig, spis mig, brug mig; om det intense ved at forsvinde i og blive opslugt, at underkaste sig og holde sig oprejst ved slaget fra at tilhøre en, og føle sig fri for frihed. Der er ingen antydning i dette af, at “sådan noget gør kvinder ikke” eller at “kvinder ønsker ikke den slags lyst”.

Queer er altså særdeles ikke-moralistisk, hvad angår seksuel og kropslig nydelse. Dermed kan queer tjene som en vigtig inspirationskilde til at opfinde kropslig fryd og til kritik af seksuel moralisme – i hvilken form den end måtte optræde.

TVÆRGÅENDE FORBINDELSER

Queer vil inklusivitet. 1970'ernes og 1980'ernes teoridannelser og politiske orienteringer fokuserede, i queers øjne, på enten “kvinder”, “bøsser” eller en anden særlig gruppe; inden for disse opdelinger var der endda yderligere skel mellem læderbøsser, drag queens osv. Queer går på tværs af disse skillelinjer og omfatter kvinder og mænd; hvide og sorte; læderlesbiske og fisseletter; kvinder som kan lide at have sex med bøsser, og mænd der kan lide sex med både kvinder og mænd, “transgender” folk af al-

le slags; også “almindelige” heteroer der ikke helt føler sig som almindelige heteroer.

Queer vil således gå på tværs af, hvad der aktuelt ofte opfattes som adskilte kategorier. Men queer vil også gå på tværs af kultur og historie. Overalt hvor mennesker er, eller har været, udgrænsede, marginaliserede og undertrykte af former for heteronormativitet (osv.), eller hvor der findes mennesker, der ligner eller modsvarer dem, der i nutidens vestlige samfund bør tematiseres som queer – dér findes “queer people”.

Der er væsentlige gevinster ved orienteringen på tværs i historien og mellem kulturerne. Queer forsøger i denne sammenhæng også at overskride 1970'ernes og 1980'ernes skarpe skillelinje mellem “konstruktionisme” og “essentialisme”. Den inkarnerede konstruktionist hævder om et givet fænomen, at det er et historisk-samfundsmæssigt produkt (en konstruktion), hvorimod essentialisten hævder, at det frem for alt er karakteriseret ved præsociale givne og historisk uforanderlige væsenstræk (“essens”). Konstruktionismen fremhæver således de historisk og kulturelt specifikke træk og forskelle. Herved kan nemt opstå det indtryk, at et givet fænomen (f.eks. den “moderne homoseksuelle”) er helt forskelligt fra alle andre fænomener i historien og i andre kulturer. “De andre” kommer således til at fremstå som meget anderledes end “os”, i en grad så vi næppe kan sætte os ind i deres verden.⁴ I modsætning hertil søger queer også efter ligheder og fællestræk og åbner derved for, at nye forbindelseslinjer kan tegnes i historien og mellem kulturerne.

Der er også en eksistentiel gevinst ved denne gåen på tværs. Med en konstruktionistisk fokusering på forskellene og det specifikke bliver “vi” på en måde ensomme i verden, løsrevet fra menneskeheden og historien. Queer kan hjælpe til en fornyet fornemmelse af samhørighed med mennesker andetsteds, og således etablere et “cautious kinship”, som “can link our many lives with the histories of those long dead” (Hunt 1994, 372; Bennett 2000, 14f.).

Endelig er der politiske gevinster ved orienteringen på tværs. Hvis vi ikke (over)betoner det unikke i vores historisk-samfundsmæssige konstruerethed, bliver det muligt at kritisere undertrykkelse af andre også ud fra oplevelsen af former for fællesskab med dem. Og omvendt bliver det mere nærliggende og legitimt at argumentere også med "historiens vægt" i forhold til egen undertrykkelse.

Hvad angår intentionen om at gå på tværs af udbredte opdelinger i nutidige vestlige samfund, er den videnskabelige gevinst måske mere usikker. Den afhænger til dels af, om queer kan udvikle en overbevisende og nyskabende tematisering af modstanderen, anderledes udtrykt at indholdsspecificere ord som heteronormativitet og normalisering på måder, der giver blik for hidtil ikke erkendte sammenhænge og muligheder. Den videnskabelige gevinst afhænger desuden af, om det lykkes at afdække eller fremkalde et oplevet fællesskab mellem hidtil opdelt grupper. Det forekommer mig imidlertid, at queer-forskning ikke har interesseret sig for eller evnet at opvise dette på måder, der når ud over den mere abstrakte henvisning til fælles skæbne i forhold til "heteronormativitet" og "normalisering", eller ud over analyser af de fælles negative følelser, der er forbundet med denne skæbne: skammen (Sedgwick 1993; Warner 1999b, 33-39) og melankolien (Butler 1993, 234-42; 1995). Af samme grund er den eksistentielle gevinst i form af indlevelse og forbundethedsfølelse nok forholdsvis begrænset. Politisk er gevinsten ved at gå på tværs nok større. Om end der næppe kan appelleres til fælles positive erfaringer, kan der appelleres til fælles politiske interesser, og dermed kan lægges op til alliancemuligheder. En fare for queer er dog at en af parternes særlige ideologier eller alliancepraksisser kan komme til at dominere (Warner 1993, xvi-xxviii).

QUEERONORMATIVITET

Som nævnt er queer særdeles ikke-moralistisk, hvad angår seksuelle nydelser. Men queer har sin egen normativitet, endda i en grad så det nærmer sig moralisme. *Queer* skal man være, og bestemt ikke heteronormativ, heterosexistisk, straight og normal.

Men hvad vil det mere præcist sige at være queer? Her lurder et normativt problem, eller rettere to. For det første overbudets hierarki og latente endeløshed. Er det nok at være en kvinde, der allerhelst vil drikke te med andre kvinder? Er 50 anonyme seksuelle kontakter om året tilstrækkeligt? Skal man også, ud over analsex og SM, dyrke urinsex, enemaer, suspension og åndedrætskontrol? Skal kvinder (for at bruge den gamle betegnelse) have indopereret en mätte af hår på brystet, og skal mænd have to bryster implanteret på brystkassen eller én i panden?²⁵ Det er da vel ikke nok at leve i et heteroseksuelt monogamt ægteskab med ugentligt missionærknald og for sig selv fantasere om analsex?

For det andet lurder den absolutte norm, at flyden er bedre end konstans: du må aldrig fæstne dig i én form for seksuel eller kønsmæssig performance; du skal konstant skifte rundt, udefinerbart, uspecificerbart, uidentificerbart. Forestillingen om den endeløse normative hierarkisering, og/eller flyden som absolut norm, optræder ofte implicit hos queer og uden at være genstand for artikulation og kritisk overvejelse. Jeg foreslår queer, enten at tage udtrykkeligt afstand fra disse normer, eller udtrykkeligt at præcisere dem og forholde sig til deres indhold og implikationer. *Er* det bedre at flyde end at fæstnes? *Er* det bedre at dyrke ritualerne (og kedsomheden) til kl. 3 om morgenen på en bøssesauna end ved et sølvbryllup på landet? Hvilke instanser i "mennesket" (for at bruge det gamle ord) appelleres der til, som skulle gøre den uafledelige flyden mulig, og/eller træffe afgørelse om teknologisk komplicerede kønsoperationer og seksuelle apparatkombinationer? Er der tale om en liberalisme så ul-

tra, at også det handlende individ må elimineres, for at kræfterne kan spille helt frit? Hvordan skal sygepleje, børneomsorg og levnedsmiddelproduktion foregå i en verden befolket af totalt flydende queers?

Der lurer også en moralistisk problematik i de begreber, der opstilles som modpolen til queer, dvs. heteronormativitet osv. Queer har, naturligvis, normative vurderinger i den forbindelse, men i en række henseender tilføres ligesom et overskud af ressentiment, der fører til problematiske glidninger og fejlslutninger i begrebernes indhold.⁶ For det første bruges betegnelserne tit ganske uspecificeret og rundhåndet som skældsord og anklager mod hvad som helst, queer ikke bryder sig om. Men næppe alt hvad der opleves som dårligt i en queers liv, er resultat af heterosexisme og heteronormativitet. Denne form for klagen kan måske lige så vel være en dårlig vane, eller en måde hvorpå man kan søge at skaffe sig medlidenhed, eller et værn mod selv at skulle tage initiativer, være opfindsom og handle på egen hånd.

Et andet problem med udtryk som "heteronormativitet" er, at de nemt opfattes som refererende til en art subjekt der aktivt, med vilje og intention undertrykker, marginaliserer og ekskluderer. At der skulle findes et sådant stort samfundsmæssigt subjekt eller quasisubjekt, er imidlertid meget svært at gøre teoretisk plausibelt og at eftervise i faktiske analyser. Det samme gælder for den "stat", der af queer så ofte opfattes som en primær bærer og opretholder af heteronormativitet.

For det tredje sker der nemt en glidning fra "heterosexisme" til "heteroseksualitet", og fra "normalitet" og "heteronormativitet" til "statistisk normal". Og idet heterosexisme, normativ normalitet og heteronormativitet jo er negativt ladede størrelser, bliver heteroseksualitet og det statistisk normale det også. Jeg har problemer med den form for queer normativitet, der gør sig gældende her. Hvis en kvinde og en mand ønsker at bo med hinanden i et livs-

langt samliv eller ægteskab, får to børn sammen og har sex med hinanden en gang om ugen i soveværelset og i missionærstilling, er det så afskyelig heterosexisme? Eller hvis endog det store flertal af kvinder og mænd foretrækker at leve på denne måde, er det så uacceptabel heteronormativitet? Hvis der er en normativ lære at trække fra queers erfaringer, kan den næppe gå ud på at give regler for, hvor folk skal finde deres lyst eller leve deres liv, hvis de ikke for alvor skader nogen dermed. Tværtimod må den vel fremhæve retten til at give sig hen til en bestemt præference og livsmåde.

For det fjerde sker der nemt en glidning fra ideen om, at en række normer og værdier faktisk er dem, brede dele af befolkningen orienterer sig efter i deres egen livsførelse, til at dermed udelukkes eller undertrykkes andre normer og værdier. Men sådan er det ikke nødvendigvis. At f.eks. begravelsesritualer har været udformet, så de passer til bestemte, heteroseksuelle og statistisk normale livsmåder, udelukker ikke i sig selv, at der også kan eksistere andre eller indføres nye ved siden af.

Med disse kritiske punkter har jeg ikke hævdet at normer er uden betydning eller at store gruppers normsæt ikke kan være undertrykkende, marginaliserende eller ekskluderende. Men queers kritiske begreber om heteronormativitet osv. rummer en mulighed for sammenblandinger, glidninger og kortslutninger der nemt kan bringes i sving af et overmål ressentiment og indimellem ende i den rene moralisme.

ADÆKVATHED OG ETNOCENTRICITET

I det forudgående afsnit blev der peget på nogle problemer og faldgruber ved anvendelse af queers kritiske begreber. På den anden side er det svært at benægte, at begreberne forekommer særdeles relevante i en del sammenhænge. F.eks. har Danmark en lov, der forbyder lægelig assistance ved kunstig befrugtning af kvinder, som ikke enten er gift eller lever sammen med en mand i et

ægteskabslignende forhold. Og politiet i Varde finder det naturligt, at bøsser udsættes for dødstrusler (TV2, 26-4-2002).

Imidlertid er det også i disse tilfælde vigtigt nærmere at præcisere, hvilken betydning og hvilken legitimitet begreberne heteronormativitet og homofobi kan optræde med. I det førstnævnte eksempel er det således nødvendigt at udrede (1) i hvilket omfang bestemte familie-normer forbundet med traditionelt heteroseksuelle livsformer er udbredte, (2) hvorvidt og hvordan der til denne udbredelse er koblet intentioner eller quasi-intentionelle systemlogikker vendt mod andre grupper, samt (3) nærmere redegøre for arten og graden af disse intentioner og logikker og deres forbindelse til lovgivningens gennemførelse. Blot at opsummere det hele som "heteronormativitet" kan måske, i visse henseender, forekommer deskriptivt rimeligt, men det er ikke meget oplysende om årsager, udbredelse, virkningskraft og ændringsmuligheder.

Det er vigtigt også at være opmærksom på forskellene mellem nationale kontekster. Amerikanske queer-teoretikere fremstiller ofte USA som et monolitisk tilstedeværende og massivt destruktivt herskende samfund. Deres billede er nok noget fortegnet (jf. Seidman et al. 1999; Bech 1999); men der er næppe tvivl om, at forholdene for queer *er* relativt barske mange steder i USA. I al fald tenderer mange amerikanske queer-teoretikere til at mene, at hvad de forestiller sig gælder for (et sted i) USA, også gælder for resten af Vesten. Men måske er forskellene for store til, at det giver mening. Hvad med et samfund – som det danske – hvor kun 7% af befolkningen nærer stærk modvilje mod homoseksuelle? (Bech 2002). Er det et "homofobisk" samfund? Eller hvad med et samfund – som det danske – hvor store grupper af befolkningen er tilhængere af "seksuel frihed" og praktiserer analsex og oralsex eller i al fald nyder at se det på video og TV? (Bech 2000). Er det et samfund terroriseret af queer-fjendsk "normalitet"? Måske må vi acceptere, at

nogle nationale kontekster er for anderledes i social, kulturel, politisk og økonomisk henseende til, at queers kategorier, metaforer, teorier og fortællinger kan importeres og anvendes ukritisk her.

Eller hvad med "homoægteskab", dette ultimative skræksscenario for queer, selve indbegrebet af heteronormativitet og total normalisering for amerikanske teoretikere som Judith Butler, David Halperin og Michael Warner?⁷ Måske har hensigten med, og effekten af, indførelsen af registreret partnerskab virkelig været en normalisering i nogle lande i Europa og en styrkelse af ægteskabsideologier – især i lande, hvor moralisme er stærk. Måske er svenske lesbiske og bøsser nu blevet helt belyste, luftede, rene, monogame, hygiejniske og kun naturligt nøgne, og ingen strapon og intet pornoblad kan findes af Socialstyrelsen under sengen. Men det må dog undersøges nærmere, før man kan udtale sig mere kvalificeret. Og i andre lande er indførelsen af registreret partnerskab måske snarere et tegn på, at ægteskabets og familiens normative kraft er ved at aftage (Bech 2001, 2002).

Kort sagt: om end homofobi, heteronormativitet osv. uden tvivl er relevante begreber i *nogle* sammenhænge, er det vigtigt at se nærmere efter hvor, hvorvidt og hvordan. I den forbindelse er det vigtigt også at se på forskelle i nationale kontekster. Måske vil det vise sig, at det, der ligner heteronormativitet osv. snarere er noget andet, og at det derfor ville være mere adækvat og frugtbart at udvikle helt nye teorier og begreber som svarer bedre til anderledes og ny samfundsmæssige udviklinger.

NYE OG GAMLE HISTORIER

Queer kom til verden som et løfte om nye historier. Det var denne åbenhed og muligheden for at skabe noget nyt, man kunne fornemme som energien og inspirationen på den første store queerkonference i USA (Rutgers University, oktober 1991; jf. Bech

1991). Men queer har, forekommer det mig, ikke rigtig indfriet løftet på en række punkter:⁸

- *Dikotomi og hierarki.* Siden 1970'erne har kritiske fortællinger om køn og seksualitet for det meste haft centrum i en bestemt tankefigur: ideen om det hierarkiske modsætningsforhold. Kvinder og kvindelighed betragtes som konstrueret i et dikotomt forhold til mænd og mandighed, et forhold som ydermere er hierarkisk ordnet med mænd og mandighed i den overordnede, magtfulde position, der undertrykker, marginaliserer og udgrænser kvinder og kvindelighed. Tilsvarende med lesbiske og bøsser: de står i et dikotomt og hierarkisk underordnet forhold til heteroseksuelle (og tilsvarende med hvide over for sorte, osv.). Queer føjer sig gnidningsløst ind i den tankefigur. Ganske vist advarer, som tidligere nævnt, Michael Warner og andre mod, at de særlige tankemønstre, vedrørende f.eks. kønsfeltet eller racefeltet, ukritisk udbredes til queer, men det bryder ikke med den grundlæggende logik i denne fortælle måde. Queer opfattes som konstrueret i et dikotomt forhold til straight osv., et forhold som ydermere er hierarkisk, idet straight osv. undertrykker, udgrænser og marginaliserer queer. Men måske gælder sådanne hierarkiserede dikotomier kun i begrænset omfang, og blot en del af det interessante indfanges med denne optik.

- *Identitet.* Queer er udtrykkeligt identitets-kritisk: identitet er noget, der skal undermineres, forrykkes, destabiliseres. Queer undslipper dog ikke identitetens logik. Queer præsenterer sig, har vi set, som en inkluderende størrelse. Men der er aldrig tvivl om, at der går én grænse: den til "straight". Etablering af en identitet indebærer produktion og eksklusion af det, der er anderledes eller skabelse af andethed, hævder queers identitetskritik (Fuss 1989, 103). Og i realiteten konstruerer opstillingen af "straight" den form for andethed,

som gør det muligt at – faktisk gør det umuligt ikke at – producere queer-identitet. Denne identitet trives side om side med fantasien om den radikale ikke-identitet. I denne svikmølle mellem identitetsproduktion og identitetsnegation kommer queer nemt til at afskære sig fra tredje (og fjerde og femte) muligheder for at tematisere seksualitet og køn.

- *Centralitet.* Queer fremhæver, at dens historier handler om det centrale, ikke det marginale. Queer har således ikke f.eks. "homoseksualitet" eller "kvinder" i centrum for sine analyser. Det ville være at underkaste sig normaliseringsmagten og forstærke de mekanismer, hvormed den er i stand til at gøre sig selvfølgelig naturlig og dermed i praksis usynlig, og i stand til at forskyde det tematiske og kritiske fokus til, hvad den således får til at fremstå som det marginale, perifere og sekundære. Nej, queer går direkte i kødet på centrum selv: heteronormativiteten, normaliteten, det straighte. Og således rammer queers modstand eller trods, hvor camoufleret og snuden end må være i betragtning af heteronormativitetens massive tilstedeværelse og destruktive kraft, de bærende konstruktioner lige i hjertet af systemet. Men selv den kritiske forskning, der udtrykkeligt har haft ordet "homoseksuel" i centrum af sine titler, har i vid udstrækning haft analytisk fokus på de andre forhold, som konstruerer og marginaliserer homoseksualitet, samt på det homoseksuelles betydning for konstitueringen af disse forhold (f.eks. Altman 1982; D'Emilio 1983; Mieli 1977; Hocquenghem 1971; Weeks 1977). Det der adskiller denne forskning fra queer, er noget ganske andet: nemlig at den i sine analyser inddrager langt flere samfundsmæssige faktorer end blot "heteronormativitet".

- *Destabilisering.* Queers kritiske strategier sigter på at underminere eller "destabilisere" den heteronormative orden. En af metoderne til dette er at mime: at gentage og

citere de angiveligt autoritative "diskurser" for ofte og for ivrigt. Hermed kan svagheder afsløres; tilsyneladende sammenhængende diskurser kan falde fra hinanden; ingen kan holde ud at høre på dem længere. Diskurserne mimes ihjel (Bech 1995, 189). En anden metode er den "hyperbolske performance", hvor diskurser overtages og gentages på overdrevne måder. Eksempler er visse udgaver af drag, og amerikanske aids-aktivisters "die-ins" i protest mod de syges sociale eksklusion. Endnu et eksempel er selve anvendelsen af ordet queer blandt dem, der ikke er tilpasset heteroseksuelt organiserede kønsforskelle (Butler 1993, 223-42). En tredje metode er den dekonstruktive, der søger at opvise, hvorledes det herskende er opbygget ved hjælp af, hvad der angiveligt er fuldstændig andet end det og inferiørt i forhold til det. En fremgangsmåde er her at afdække spor af de processer, hvorigennem underordning og eksklusion er søgt slettet. Således kan vises f.eks., hvorledes herskende former for mandighed er opbygget gennem libidinøse bindinger til maskulinitetens subjektpositioner, og gennem fornægtelse af såvel kvindeligheds-konnoterede som udtrykkeligt sammekønssesuelle ønsker og interesser. Der er ingen tvivl om, at anvendelsen af sådanne destabiliseringsmetoder hører til blandt queers primære fortjenester. Her er udfoldet stor intellektuel kreativitet og fantasi og frembragt nye overraskende erkendelser og mulighedshorisonter. Men samtidig må anføres nogle betænkeligheder. For det første må man, lidt pedantisk, gøre opmærksom på, at metoderne ikke er nye. Ikke blot har de været udbredte i fransk 1960'er-filosofi; de har indgået som elementer eller kernepunkter i mængder af litteratur-, kultur- og samfundskritik i mere end 100 år. For det andet kan gentagelser af disse former for queerkritik meget nemt blive trivielle. Mimeriets logik rammer uintenderet queer selv. Hvornår begynder det at blive for forudsigteligt at høre, at et samfundsmæssigt herskende fænomen eller en forfatters litte-

rære mandspersoner, er (med-)konstruerede af homoseksualitet, anale lyster og kvindelighed? Svaret afhænger givetvis af det mål af friskhed og originalitet, som en given queer-teoretiker er i stand til at udfolde.

- *Alternativet.* Hvad er queers alternativ til de herskende forhold? To muligheder aftegner sig. Den ene er det at krydse, forbindelsen på tværs, trans'en. Hvad der var hinandens gensidigt udelukkende modsætninger og hierarkiseret i et undertrykkende, ekskluderende, marginaliserende forhold, skal forliges og gå over i hinanden. Deraf også den transkønnedes og transeksuelles ikoniske popularitet hos queer. Men for så vidt forbliver queer bundet til horisonten af det der kritiseres: hvis verden består af netop disse modsætninger og hierarkier, er det kun muligt at forbinde og gå på tværs af netop dem. Det andet alternativ, der optræder hos queer, er den radikale negation af det herskende. Her skal ikke blot eksisterende modsætninger og hierarkier afbygges og poler forbindes på kryds og tværs; helheden af disse hierarkier og dikotomier skal negeres. F.eks. skal ikke blot det hierarkiske modsætningsforhold mellem "kvinde" og "mand" afskaffes, men mennesket skal forsvinde. Det der skal komme i stedet er altså ikke-menneske. Men hvad er det? Et første svar kan være maskinen, eller dyret, eller kroppen (således som vi så det hos Sadie Plant). Nærmere bestemt er der to muligheder i den forbindelse. Man kan forestille sig, at det hierarkiserede og dikotomiserede skel mellem menneske og maskine, mellem menneske og natur, mellem kontrollerende bevidsthed og træg krop skal bringes til at forsvinde, således at der kan krydses mellem og gås på tværs af også disse poler. Eller man kan forestille sig, at selve helheden af også disse hierarkier og modsætninger bringes ud af verden; det maskinagtige, dyriske, kropslige bliver således kun metaforer for denne radikale negation. Men også som total negation tenderer alternativet til at blive

bundet til rammerne af de binariteter, der afvises, eftersom det netop er dem, der ikke skal være, og for så vidt som queers ontologiske og epistemologiske horisont ikke har gjort andet synligt end dem.

UD OVER QUEER

Jeg har fremhævet en række stærke sider ved queer: ikke-moralismen hvad angår seksuelle lyster og kropslige nydelser, ønsket om at gå på tværs af eksisterende kategoriseringer, den analytiske kreativitet i af-dækningen af "ikke-normale" sider af det tilsyneladende "normale".

Samtidig har jeg peget på en række problemer og svagheder: overvurderingen af de kritiske begrebers anvendelsesområder, de uafklarede normativitetsspørgsmål, U.S.-centriciteten og det manglende brud med de gamle historier.⁹ Mest problematisk er det, hvis iveren efter at gentage queers – i grundtræk ofte mærkværdigt gamle – historier opstiller et forbud mod at udfinde helt andre slags fortællinger, som måske var lige så eller mere adækvate og perspektivrige under de anderledes og ændrede samfundsmæssige omstændigheder her i landet og andetsteds. For eksempel historier om kønet som et æstetisk-seksualiserende og bundet spil mellem lige parter, hinsides magtudøvelse og "forhandling"; om den homo-seksuelles *happy end*; om køn som eksistentiel kastethed, valg og opgave; eller om kvinders lyst til kvinder, og mænds til mænd, som en smag hinsides hierarkier, dikotomier og "kamp". Men måske man kunne *udvide* queer-teori, løsne lidt på dens stivnende begrebs- og moral-korsetage, og atter åbne den op for nye perspektiver?

NOTER

1. Med andre ord: queer kan gøres ganske omfattende, men bør ikke samtidig af-seksualiseres eller af-sammekøns-seksualiseres.
2. Ved moralisme forstår jeg en ekstrem og rigid udgave af moralske forskrifter, der specielt retter sig mod kropslig nydelse. Ved moral forstår jeg (under anknytning til Foucaults skelnen mellem etik og moral jf. Foucault 1984) forskrifter, der gælder eller ønskes gjort gældende for alle, og som sanktioneres eller ønskes sanktioneret af en "stor" samfundsmæssig magt (som staten eller kirken). Ikke-moralisme er således ikke ensbetydende med umoral, ej heller med mangel på etik. Jf. også Warners forsøg på at skitsere en queer etik (Warner 1999b, 33-39).
3. Udover Irigaray henviser Plant til værker af bl.a. Deleuze/Guattari, Pat Califia, Donna Haraway og François Lyotard.
4. Jeg anvender her, svarende til udbredt praksis hos queer, "vi" og "os" i diffus betydning, spændende fra "queer" i mere specifik forstand til "nutidens mennesker" i bred forstand.
5. Kombiner Plant med Donna Haraway (1989) og Elizabeth Reid (1996), og spørgsmålet er ikke far out.
6. Ressentiment er Nietzsches term for de svages hævngræde til de stærke.
7. Jf. Warner 1999b; Halperin 2000; Butler 2000, 160f, 175-77. Det bør tilføjes, at den amerikanske debat netop har en helt anden "normaliserende" karakter end i al fald den danske, jf. Warners gengivelse af argumenter (Warner 1999b) samt Bech 1992, 2001.
8. Og måske var min egen vurdering (i Bech 1991) allerede dengang for forventningsfuld; jeg lod mig nok inspirere af nogle træk og overså andre tendenser, der var på vej.
9. Yderligere et væsentligt kritikpunkt er den udbredte fikserethed på diskurstheori og lacanianisme, jf. min diskussion af Butler (1993) i Bech 1995; samt Evans 1995; Prieur & Moseng 2000; Seidman 1997, 139-161; Stein & Plummer 1996. Og nej! heller ikke queers store inspirationskilde – Foucault – var diskurskonstruktionist i sine seksualitets- og overvågnings-undersøgelser (jf. Foucault 1977; 1984, 9f; Dreyfuss & Rabinow 1982; Bech 1990). Den snævre diskurs- og Lacan-orientering har også ført til udblending af andre frugtbar teoretiske og analytiske perspektiver, herunder eksistentiel- og materialfænomenologiske inspirationer (fra Heidegger, Benjamin, Kracauer, Foucault – jf. Bech 1997; 1998).

LITTERATURLISTE

- Altman, D. (1982): *The Homosexualization of America, the Americanization of the Homosexual*. New York: St. Martin's Press.
- Bech, H. (1990): "Skal man være sig selv? Om Foucaults seksualitetshistorie", in *Nordisk Sexologi* 8 (1), 6-22.
- Bech, H. (1991): "Fra os! Bøsser og lesbiske i 90'erne", in *Panbladet* 38 (10), 6.
- Bech, H. (1992): "Report from a rotten state – 'marriage' and 'homosexuality' in 'Denmark'", in Plummer, K. (red.): *Modern Homosexualities – Fragments of Lesbian and Gay Experiences*, 134-47. London & New York: Routledge.
- Bech, H. (1995): "Sexuality, gender and sociology", review essay, in *Acta Sociologica*, 38 (2), 187-92.
- Bech, H. (1997): *When Men Meet – Homosexuality and Modernity*. Cambridge: Polity Press & Chicago: University of Chicago Press. (Revideret udgave af Bech (1987): *Når mænd mødes – Homoseksualiteten og de homoseksuelle*. København: Gyldendal)
- Bech, H. (1998): "A Dung Beetle in Distress: Hans Christian Andersen Meets Karl Maria Kertbeny, Geneva, 1860. Some Notes on the Archeology of Homosexuality and the Importance of Tuning", in *Journal of Homosexuality* 35 (3/4), 139-161.
- Bech, H. (1999): "After the closet", in *Sexualities*, (2) 3, 343-6.
- Bech, H. (2000): "Gendertopia – Briefe von h.", in *Zeitschrift für Sexualforschung*, (13) 3, 211-42.
- Bech, H. (2001): „Elf Jahre registrierte Partnerschaft in Dänemark: gesellschaftliche Konsequenzen des Gesetzes“, in *Aktuelle juristische Praxis* 3, 264-68
- Bech, H. (2002): "Det onde i Danmark", in *Dansk Sociologi* 13 (3), 49-74.
- Bennett, J. (2000): "'Lesbian-Like' and the Social History of Lesbianisms", in *Journal of the History of Sexuality* 9 (1-2), 1-24.
- Butler, J. (1991): "Imitation and Gender Insubordination", in Fuss, D. (ed.): *Inside/out: Lesbian Theories, Gay Theories*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1993): *Bodies That Matter – On the Discursive Limits of "Sex"*. New York: Routledge.
- Butler, J. (1995): "Melancholy Gender: Refused Identification", in *Psychoanalytic Dialogues* 5 (2), 165-80.
- Butler, J. (2000): "Competing Universalities", in Butler, J., Laclau, E. & Žizek, S. *Contingency, Hegemony, Universality – Contemporary Dialogues of the Left*, 136-81. London & New York: Verso.
- Chauncey, G. (1994): *Gay New York: Gender, Urban Culture and the Making of the Gay Male World 1890-1940*. New York: Basic.
- D'Emilio, J. (1983): *Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of a Homosexual Minority in the United States 1940-70*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dreyfus, H. & Rabinow, P. (1982): *Michel Foucault: Beyond Structuralism and Hermeneutics*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Evans, D. (1993): *Sexual Citizenship: The Material Construction of Sexualities*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1977): "The Confession of the Flesh", in Foucault (1980): *Power/Knowledge*. New York: Pantheon.
- Foucault, M. (1984): *Histoire de la sexualité II: L'usage des plaisirs*. Paris: Gallimard.
- Halperin, D. (1995): *Saint Foucault: Towards a Hagiography*. New York/Oxford: Oxford University Press.
- Halperin, D. (2000): "Har homofil identitet en fremtid?", in *Kvinneforskning* 24 (3-4), 42-53.
- Haraway, D. (1989): "A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980's", in Haraway, D.: *Simians, Cyborgs, and Women: The Reinvention of Nature*, 148-81. London: Free Association Books, 1991.
- Hocquenghem, G. (1972): *Le désir homosexuel*. Paris: Éditions Universitaires.
- Hunt, M. (1994): "Afterword", in Goldberg, J. (ed.): *Queering the Renaissance*, 359-77. Durham & London: Duke University Press.
- Mieli, M. (1977): *Homosexuality and Liberation: Elements of a Gay Critique*. London: GMP, 1980.
- Plant, S. (1998): "Coming Across the Future", in Bell, D. & Kennedy, B.: *The Cybercultures Reader*, 460-467. London: Routledge, 2000.
- Prieur, A. & Moseng, B. (2000): "'Sorry, we don't speak Queer'. En kritisk kommentar til queerteori", in *Kvinneforskning* 24 (3-4), 140-155.
- Reid, E. (1996): "Text-based Virtual Realities: Identity and the Cyborg Body", in: Ludlow, P. (ed.): *High Noon on the Electronic Frontier: Conceptual Issues in Cyberspace*, 327-45. Cambridge, MA: MIT Press.
- Sedgwick, E. (1990): *The Epistemology of the Closet*. Berkeley: University of California Press.
- Sedgwick, E. (1993): "Queer Performativity: Henry James's 'The Art of the Novel'", in *GLQ* 1 (1), 1-16.
- Seidman, S. (1997): *Difference Troubles: Queering Social Theory and Sexual Politics*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Seidman, S., Meeks, C. & Traschen, F. (1999):

“Beyond the Closet? The Changing Social Meaning of Homosexuality in the United States”, in *Sexualities* 2 (1), 9-34.

· Stein, A. & Plummer, K. (1996): „I Can’t Even Think Straight: Queer Theory and The Missing Sexual Revolution in Sociology”, in Seidman, S. (red.) *Queer Theory/Sociology*, 129-144. Oxford: Blackwell.

· Warner, M. (1993): “Introduction”, in: Warner, M. (red.) *Fear of a Queer Planet – Queer Politics and Social Theory*, vii-xxxi. Minneapolis: University of Minnesota Press.

· Warner, M. (1999a): “The Ethics of Queer Life”, in Warner, M. *The Trouble with Normal: Sex, Politics, and the Ethics of Queer Life*, 33-40. New York: The Free Press.

· Warner, M. (1999b): “Normal and normaller – beyond gay marriage”, in *GLQ* 5 (2), 119-71.

· Weeks, J. (1977): *Coming Out: Homosexual Politics in Britain, from the Nineteenth Century to the Present*. London: Chatto & Windus.

SUMMARY

The article is a presentation and critical discussion of major tenets of queer theorizing. In particular, three aspects have proved fruitful: queer’s non-moralism in matters of sexual pleasures and bodily intensities; the wish of transcending existing categorizations; the creativity as to uncovering the “non-normal” dimensions of that which parades as “normal”. However, there are also a number of problems and weaknesses: the overestimation of the scope for applying the critical concepts of queer, i.e. heterosexism, heteronormativity, homophobia and normalness; the latent moralism of these critical concepts; the US-centrism; the overemphasis on discursive constructionism and Lacanianism; and the lack of radical changes from older narratives of hierarchy and dichotomy, also in the outlining of alternatives that too often remain wed to the horizon of that which is negated.

Henning Bech, dr.phil. lektor
Sociologisk Institut
Københavns Universitet